

Islandsk i Danmark

Lassen, Annette

Published in:

Þórðargleði slegið upp fyrir Þórð Inga Guðjónsson fimmtugan 3. desember 2018

Publication date:

2018

Document version

Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):

Lassen, A. (2018). Islandsk i Danmark. I R. Þorsteinsdóttir, S. G. Guðmundsdóttir, & Þ. Hauksson (red.), *Þórðargleði slegið upp fyrir Þórð Inga Guðjónsson fimmtugan 3. desember 2018* (s. 10-13). Menningar- og minningarsjóður Mette Magnussen.

Islandsk i Danmark

Danske romantikeres begejstring for det islandske sprog og Islands gamle litteratur er velkendt. Mindre velkendt er det måske, at en række norronofile og toneangivende kulturpersonligheder i og uden for Københavns Universitet med islandsk som virksom medicin forsøgte at rense og derved redde det danske sprog fra en snarlig død. Det danske sprog var igennem århundrederne blevet korrumperet af udenlandsk, særlig tysk, indflydelse, men det skrantende sprog mentes at kunne reddes ved direkte sproglig transfusion af ord og udtryk fra islandsk. Allerede i 1766, i *Tanker om det Danske Sprogs nye og gamle Tilstand og Forbedring til og i sær til alle fornuftige og ærlige lærde og retsindige Danske Mænd*, skrev en anonym forfatter, at det danske sprog var ødelagt af fremmed indflydelse -- særligt i byerne, for ude på landet, blandt bønderne, så det bedre ud. Forfatteren slog til lyd for en sprogrensning, og for at en sådan var mulig, skulle der med hjælp af islændinge udarbejdes en ordbog over det danske sprog. Danskerne kunne ikke foretage arbejdet alene, for sproget var jo ødelagt.

Nogle af disse tanker blev gentaget og uddybet, da Rasmus Rask i 1811 udgav den første egentlige grammatik til det islandske sprog, *Vejledning til det Islandske eller gamle Nordiske Sprog*. Her beviste han i øvrigt ved studiet af islandsk og ad komparativ sproglig vej, at det tyske sprog ikke var det danske sprogs moder, at de to sprog ikke en gang kunne ansues som søstre, at dansk tilhørte en anden sproglig familie og var en søster til svensk, norsk og færøsk. At disse nordiske sprog "nedstamme fra Modersproget Islandsk, er saa indlysende, at det ikke trænger til vidtløftige Beviser", konstaterede Rask (1811: xvii). Islandsk var *ganz einfach* "vore Fædres [...] gamle nordiske sprog" (1811: v), som samtidens islændinge stadig talte. Tysk var dermed raskt reduceret til en fjern slægtning. Rasks videnskabelige bevis for det danske sprogs selvstændighed havde direkte relevans for samtidens internationale politik. Allerede i 1700-tallet mente man, at det tyske sprog var det danske sprogs moder, hvad der blev gentaget i 1800-tallet af Jacob Grimm: Dansk var intet andet end en tysk dialekt, og Jylland havde oprindeligt været befolket af tyskere, før danskerne ankom. I 1848 opfordrede Jacob Grimm ligefrem til at føre krig mod Danmark, fordi man i jyske dialekter placerer den bestemte artikel foran substantiver (ligesom på tysk), og ikke efter! Dermed var det tyske krav om Slesvig-Holsten retfærdiggjort.

I nationalismens århundrede blev studiet af det islandske sprog med andre ord særdeles vigtigt. Ifølge Rask fremviser det islandske sprog "vore Fædres [...] hele Aand [...], som i et Spiel" (1811: v):

Dansken [...] er oprunden og sammensat af Islandsk og Tysk, saa følger nødvendig at det gamle Nordiske maa blive, om ikke det første og eneste, saa dog et saare vigtigt Middel til at rense, forbedre og forskjønne Modersmaalet, ti jo længere man fører dette bort fra samme, jo længere fører man det jo, saa at sige, bort fra sig selv, fra sit eget oprindelige og ejendommelige Væsen. (1818: xvi)

Samme år som Rask udgav sin grammatik, i 1811, udskrev Københavns Universitet en prisopgave, der lød: "Hvad Indflydelse vilde det islandske Sprogs Studium have paa vort nuværende Skriftsprogs Dannelse, og hvorledes kan hint forsømte Studium bedst fremmes iblandt os?" Professor i teologi og senere biskop og forfatter til oversigten over Islands litteratur (*Sagabibliothek*; 1816 og 1817–1820), P.E. Müller, afleverede en besvarelse, der i 1812 tildelt en pris på 300 rigsdaler. I hans prisopgave, der udkom i 1813 under titlen *Om det islandske Sprogs Vigtighed*, plæderede Müller for en effektiv rensning af det danske sprog: "Tyskagtige Udtryk" og sproglige fremmedelementer skulle lues bort, i sproget skulle i stedet plantes islandske ord og udtryk. Det rette sted, ifølge Müller, for genoprettelsen af det danske sprog via indoptagelsen af islandske ord (som jo hørte naturligt hjemme i sproget, fordi islandsk var moderen til dansk) var sagaoversættelser. Som arbejdsredskab tilvejebragte han en liste over ord, hvoraf oversættere og andre sproglige redningsmænd kunne plukke islandske neologismer til det danske sprog, for eksempel:

"aarsæl" (*ársæll*), "Øienraad" (*augnaráð*), "det bærer" (*byrja*), "børsæl" (*byrsæll*), "Bradtale" (*braðmáli*), "Enstøding" (*einstæðingr*), "Havnløshed" (*hafnleysi*), "Hærklæde" (*herklæði*), "hiemfus" (*heimfúss*), "Reenlivsmænd" (*breinlífsmenn*), "hufæste" (*hugfesta*), "Huskud" (*hugskot*), "koldne" (*kólna*), "Mandgiern" (*manngjörn*), "Ordhvas" (*orðhvass*), "qvindsom" (*kvensamr*), "qveldsøvnig" (*kveldsvæfr*), "Sagnemand" (*sagnamaðr*), "Søefang" (*sjófang*), "tørve" (*þurfa*), "Vardehold" (*varðhald*), "veirgodt" (*veðrgott*), "vennegodt" (*vingott*), "vidløs" (*villaus*), "Æt blomme" (*ættarblóm*), "ættelede" (*ættleiða*), "Ætmænd" (*ættmenn*), og så videre, og så videre.

Müllers anbefalede metode til sprogrensning blev i første halvdel af 1800-tallet anvendt af sandsynligvis samtlige sagaoversættere i Danmark (Rahbek, Grundtvig, Rafn, N.M. Petersen), selvom de ikke alle gør rede for tankerne bag deres oversættelser. Omtrent midt i 1800-tallet var det islandske sprogs vigtighed for dansk sprog og kultur blevet så veletableret en sandhed, at man argumenterede for at lade den indgå i skolekemaet som Nordens antikke sprog. N.M. Petersen, den første professor i nordiske sprog på Københavns Universitet og kendt for eftertiden som den store oversætter af islændingesagaer, argumenterede for, at islandsk skulle undervises i gymnasieskolen – på linje med græsk og latin. Det skete dog ikke i N.M. Petersens levetid, men i 1871 kom islandsk på skolekemaet i gymnasieskolen, hvad det vedblev at være frem til 1935. Undervisningen i islandsk i gymnasieskolen (i disse godt tres år) skabte et frodigt grundlag for, at danske forfattere, som Johannes V. Jensen, Tom Kristensen, Knud Hjørtø og Thøger Larsen, kunne oversætte sagaer, eddaer og uanstrengt øse af middelalderens litteratur i deres værker. Tilbage i 1804 havde Grundtvig derimod stædigt måttet lære sig islandsk ved hjælp af Finnur Jónssons kirkehistorie, der gav latinske oversættelser af islandske dokumenter. Men nu kunne i princippet enhver forfatter med studentereksamen kræve islændingesagaerne tilbage som litteratur fra filologerne (inspireret af bogprosaisterne), hvad der skete i Gyldendals udgave af islændingesagaer fra 1930–31, *De islandske Sagaer*, redigeret af Gunnar Gunnarsson og Johannes V. Jensen.

N.M. Petersen var fra 1845 den første professor i nordiske sprog på Københavns Universitet, og i mere end hundrede år indgik oldislandsk som en selvfølgelig og obligatorisk del af studiet af dansk på universitetet. I 1960'erne var det et kursus, der forløb over to år, og hvor der læstes 250 sider på originalsproget. Men da ungdomsoprørerne rykkede ind på universitetet flyttedes fokus over på det moderne og samtidige, og det gik ud over undervisningen i oldislandsk, som på dette tidspunkt blev varetaget af Jón Helgason og Agnete Loth. Til stede på mødet, hvor beslutningen om undervisning i dette fag blev truffet, var Jón Helgason og dertil en purung Thomas Bredsdorff, senere professor i dansk litteratur, som har sendt mig denne faghistorisk interessante beskrivelse af forløbet:

Året kan have været 1969, måske året efter. Der var lærermøde – af en ny slags. Det var stadig professorerne der bestemte alt. Men de var begyndt at holde møder, hvor alle lærere, selv de yngste, fx en nyansat amanuensis som mig, deltog. Og som noget endnu nyere, en 'fagrådsrepræsentant' – det var en studerende, valgt af 'fagrådet', som var de aktive danskstuderendes organisation.

Mødets aktuelle sag var oldislandsk status. Skulle det fortsat være et obligatorisk fag eller skulle det gøres valgfrit. At afskaffe oldsprogene som obligatorisk del af studiet af moderne sprog var en international trend i studenteroprørsårene. I hvert fald for faget engelsk (som er det eneste jeg fulgte med i internationalt). Nu var turen så kommet til danskstudiet. Fagrådsrepræsentanten fremførte høfligt og spagfærdigt forslaget og betonedede at det bestemt ikke gik ud på at afskaffe oldislandsk, kun at gøre det frivilligt. Professorerne havde en stærk fornemmelse af at der ikke var forskel på de to ting. Billeskov¹ fremførte et kraftfuldt forsvar for status quo. Og kiggede jævnlig på Jón Helgason.

Helgason sagde aldrig noget ved disse møder. Han sad gerne med sin papir-tynde lædermappe på skødet parat til at gå fra det øjeblik møderne begyndte. Hvert 20. minut, når det var tid at gå for at nå S-toget fra Nørreport, fik han trækninger. Men blev dog siddende, i hvert fald den dag. Ordet tog han først, da Billeskov eksplicit bad ham om at sige sin mening:

"Min mening har altid været," sagde Jón Helgason med sin fuldstændig gennemførte islandske accent på sit fuldstændig gennemført grammatisk korrekte dansk, "at oldislandsk grammatik er et godt middel til at skille de studieegnede fra de ikke-studieegnede. Men på det seneste er jeg nået frem til den opfattelse at baskisk grammatik kan være bedre egnet til det formål."

Slut. Ikke et ord mere var til at vriste ud af ham om den sag. Billeskov og de andre filologer måtte kæmpe kampen alene. Og tabe den.

Kommentaren om baskisk afspejler ikke kun Jón Helgasons berømte ironiske attitude. I arbejdet til sin doktorafhandling om Jón Grunnvikingur havde han beskæftiget sig med baskisk-islandske ordlister, som er overleveret i islandske håndskrifter.

I lyset af den nylige nedlæggelse af undervisningen i islandsk på Københavns Universitet kunne dette lyde som slutningen på en trist historie, men det ville være upassende i et fødselsdagsskrift, og det sidste ord er da heller ikke sagt i sagen endnu. Der arbejdes for tiden på at finde en ny undervisningsform til islandsk, og indtil den er fundet, finder unge og oprørske studerende, som tror på kvaliteten af andet, end det erhvervs-livet dikterer, også i dag vej til oldislandsk – selvom de må forklæde studiet af oldislandsk som erhvervspraktik. I kampen for at bevare undervisningen i islandsk har man også kunnet konstatere, at interessen for

islandsk lever i bedste velgående i Danmark – blandt politikere, kulturjournalister, forfattere og almindeligt kulturelt interesserede mennesker. Oldislandsk sprog og kultur anses stadig for at være en nøgle til forståelse af dansk kultur-, sprog- og litteraturhistorie.

¹ F.J. Billeskov Jansen (1907–2002), professor i dansk litteratur.

ÞÓRÐARGLEÐI

slegið upp fyrir Þórð Inga Guðjónsson
fimmtugan 3. desember 2018

Menningar- og minningarsjóður Mette Magnussen
Reykjavík 2018